

FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK ÓZDON¹

(Development Scheme for Ózd)

FÓNAGY JÁNOS

A városfejlesztési koncepciók általában arról szólnak, hogy hogyan lehet egy város működését jobbá tenni, az ott lakók életminőségét javítani. Ezek a koncepciók csokorba gyűjtik és elemzik az erőforrásokat, ezek gyenge és erős pontjait, meghatározzák a súlypontokat, iránymutatást adnak a részletes rendezési tervek készítéséhez, összeállítják a város marketing stratégiáját és egyéb más, e körben szakmailag elfogadott és elvárt kérdéseket. Ózd története arról szól, hogyan lehet egy város létét megőrizni és megindokolni, vagy ennek hiányában a lehetséges megoldásokat megtalálni. Tudomásul kell-e venni azokat a spontán folyamatokat, amelyek egy település esetleges megszűnéséhez vezetnek.

Ózd története közismert: az 1840-es évektől működő kohászat és bányászat dinamikus fejlődése eredményeként a gyár körüli településekből 1949-ben várost hoztak létre, amely jelenleg - s talán ez kevésbé köztudott - a közel 50 ezer lakosával ma a megyeszékhelyeket leszámítva az ország egyik jelentős középvárosa. Közvetlen agglomerációjában - amelyre minden tekintetben kihat a város sorsa - további 50 ezer ember él. Az ózdi probléma lényege, hogy Ózdon nem egy gyár szűnt meg, hanem a kohászat és a bányászat leépülésével a település az értelmét, identitását veszítette el.

A városnak, kialakulásával magyarázhatóan nem alakultak ki urbánus tradíciói. A város intézményrendszerét a gyár alakította, s a rendszerektől függetlenül lényegében a gyár tartotta fenn. A városnak nem volt önálló értékrendje, lényegében nem volt polgári társadalmi struktúrája. Az értékrendet, az emberi kapcsolatokat, a társadalmi rétegződést is a mintegy 14 ezer embert foglalkoztató üzem határozta meg. A részletesebb ipartörténeti elemzés sem témáját, sem tartamát tekintve nem fér bele egy rövid ismertetőbe, de a probléma lényegéhez hozzátartozik, hogy a kohászatot és a bányászatot nem az ott és az abból élők tették tönkre. Az események egy szükségszerű és világméretű folyamat részei voltak, nevezetesen az ipari forradalom klasszikus iparágainak tudományos, technikai meghaladottságának velejárói. A mi történetünk ebből a szempontból megegyezik Közép-Anglia, a Ruhrvidék vagy a pennsylvaniai iparvidék történetével. Amiben különbözünk ezektől, az a gazdasági-társadalmi környezet nyilvánvaló eltérései mellett a felismerés és a racionális cselekvés különbségeiből adódott és adódik mind a mai napig.

A térség és ezen belül a város előtt két választási lehetőség van:

- Beletörődve tudomásul venni a spontán folyamatokat, engedni az urbanizáció életgörbéjének, amelynek leszálló ágát és végkifejletét az amerikai alaszakai aranyásók példájával szokták jellemezni.
- A másik lehetőség egy fáradtságos, de tudatos tevékenység társadalmi generálása, a tudatos település- és területfejlesztés útján egy többség által elfogadott jövőkép kialakítása és annak megvalósítása.

A tudatos cselekvést sürgeti a tény, hogy 28 település, ezen belül 2 város, s körülbelül 100 ezer ember sorsa múlik ezen. Többségüknek nincsenek mobilitási lehetőségei, hiszen a megye más települései, elsősorban Miskolc (Diósgyőr) hasonló gondokkal küzd. A népesség szociális összetételében pozitív változás csak hosszabb távon várható. Gyakorlati szempontból meghatározóak az alacsony ingatlanárak, így alapjaiban hiányoznak a mobilitás szubjektív és objektív feltételei.

Ilyen körülmények között létkérdés a város és a kapcsolódó térség jövőképeinek kialakítása, a jövőkép elemeit meghatározó várospolitikai koncepció kimunkálása. Ózd város önkormányzata 1995-96-ban kidolgozta és elfogadta egy várospolitikai koncepció kialakításához szükséges főbb irányokat. Ennek keretein belül vizsgáltuk a várospolitikai stratégia, a jövőkép szerepét, a város jelenlegi helyzetét, identitását, a város funkcióit, a város gazdasági struktúráját és a népesség jellemzőit. Külön fejezetben foglalkoztunk a szegénység problémakörével, a város és a régió kapcsolatával, illetve a koncepció kialakításának főbb elemeivel és eszközeivel.

A jövőkép meghatározás, a lehetséges célok kijelölése és az azokkal történő azonosulás mellett azért is fontos, mert a napi politika kizárólag a rövid távú látszattmegoldásokban érdekelt, s csak egy hosszabb távú koncepció ad lehetőséget az éppen aktuális eszközök logikus, a jövőt szolgáló felhasználására. Minden eddigi kormányzati vagy más központi intézkedés lényegében érintetlenül hagyta a valódi problémákat. Ennek egyik oka lehet, hogy érzelmi identitású kérdésekre akartunk és akarunk olyan racionális válaszokat adni, amelyeket az érintettek nem fogadnak be.

Tudatos, átgondolt cselekvésre van azért is szükségünk, mert Ózd és környéke - számos okra visszavezethetően - időt és teret vesztett: ma már a fél ország depressziós kategóriába tartozik, nem váltanak ki különösebb társadalmi hatást, még kevésbé szolidaritást az Ózdról sugárzott szocio-thrillerek. Ennek főbb elemei:

- a 18-20%-os regisztrált, 35% körüli tényleges munkanélküliség (utóbbira nincs pontos adat a politikailag determinált statisztikai fogalomalkotások miatt);
- 15-20% körüli a cigány népesség, amelynek aránya a fiatalabb népességen belül erőteljesen növekszik;
- a népesség létszáma, mint korábban utaltam rá, nem változik, de összetétele látványosan romlik: kedvezőtlenül alakul az idősök és fiatalok aránya, markánsan jelentkezik a képzettebb munkaerő elvándorlása, s egyre jellemzőbb az egyéni magatartásra az önfeladás. Az egyéni identitás zavara tömegmértetűvé vált, megindult, egyes, korábban önálló településként fungáló városrészek elszakadása.

Ezek után mi adhat alapot egy elfogadható jövőkép kialakításához? A felbomló nagyüzem egyes egységeiből megmaradt *ipari bázis*, amelyhez kapcsolódóan az elmúlt években számos kisebb-nagyobb olyan új vállalkozás jött létre, *amelyeket alkalmassá lehet tenni az innováció befogadására*. A város működéséhez, térségi szerepvállalásához szükséges intézményrendszer az elmúlt években fizikailag megújult: új kórház, új posta, új telefonközpont, új rendőrség, új bíróság épült az elmúlt 56-évben Ózdon. Jó ütemben halad az *Ózdi Ipari Park* megvalósítása, amelyben jelenleg is már 70-80 kisebb-nagyobb vállalkozás működik 3500-4000 munkavállalóval. Az elmúlt években kialakultak és több esetben országos modellként szolgálva sikerrel működnek a *gazdaságfejlesztő, válságkezelő*

intézmények, a vállalkozásokat segítő inkubátor rendszer, munkaerő átképző bázis. A város komoly erőfeszítésekkel, de megőrizte működőképességét és intézményrendszerét. Ez utóbbin belül külön említést érdemel a színvonalas *alap- és középfokú oktatási rendszer*.

A jövőkép meghatározó elemei lehetnek tehát az egy-bázisra épülő település helyett egy, mind méreteiben, mind tevékenységében egymásra épülő ipari struktúra, a meglévő intézményrendszerekre alapozva a térségi szerep tudatos vállalása, és a megmaradást, a stabilizálást, majd később egy esetleges fejlődést lehetővé tevő, a humán és gazdasági elemeket komplexen kezelő gondolkodásmód és városirányítási politika elfogadtatása, illetve kialakítása.

A jövőkép kialakítását a jelen problémáiból adódóan természetesen veszélyek is fenyegetik. A legfontosabbak ezek közül a szociális nyomásnak engedve, a nyomort konzerváló nagytömegű lapátos "munkahely" létrehozása, az értelmiség és a szakképzett népesség elvándorlásával további szellemi leépülés (nem véletlen, hogy a felsőoktatás kérdését válságkezelési eszköznek tekintjük és kíséreljük meg évek óta elfogadtatni).

A város megmaradási, fejlesztési stratégiájának kialakításakor törekedni kell a konszenzusra, de ennek teljességét nem szabad fetisizálni. Nagyon eltérőek a társadalmi csoportok érdekei, mind a várospolitikai egyes elemei, mind azok megvalósítási sorrendje és elemzése tekintetében. Éppen ezért a végrehajtáshoz, *konszenzust teremtő politikai és gazdasági erő szükséges*.

Jegyzetek

¹ Az előadás *A területi tervezés új kihívása: a területfejlesztési koncepció* c. konferencián hangzott el. (Győr, 1997. április 3-4.)